

SCENARIUSZ 1.1

Tytuł spotkania: Dlaczego? Warsztat Dociekliwego Pytania

Pomysł i opracowanie: Anna Jurek

Klasy 1-6
szkoły podstawowej

3 × 45 minut
oraz dwie przerwy

CEL OGÓLNY

Rozwijanie ciekawości, samodzielnego myślenia i umiejętności pogłębiania odpowiedzi za pomocą kolejnych pytań, dzięki czemu zyskuje się szerszy obraz danego zagadnienia lub tematu.

Cele szczegółowe

- Po warsztacie osoba uczestnicząca:
- rozpoznaje różne funkcje pytań;
- rozumie, że pytanie “dlaczego?” służy temu, żeby zajrzeć głębiej – zrozumieć, czemu coś się dzieje albo po co coś jest, inaczej: odnaleźć przyczynę, cel;
- potrafi sformułować kolejne pytanie odnoszące się do usłyszonej odpowiedzi;
- odróżnia stwierdzenia “wiem” od “wydaje mi się”;
- dostrzega, że na jedno pytanie może istnieć kilka rozsądnych odpowiedzi;
- zwiększa swoje umiejętności uważnego słuchania odpowiedzi innych osób;
- podejmuje próbę uzasadnienia własnego zdania;
- potrafi wspólnie z grupą stworzyć “drzewo pytań”.

Metody i formy pracy

- refleksja indywidualna;
- praca w małych grupach;
- burza mózgów;
- dyskusja grupowa;
- metoda wizualizacji i kreatywności;
- prezentacja pracy grup;
- informacja zwrotna.

MATERIAŁY I POMOCE DYDAKTYCZNE

Materiały wielorazowe

- tablica lub duży arkusz papieru;
- markery;
- minutnik;
- taśma malarska;
- pudełko lub woreczek do losowania;
- opcjonalnie: maskotka lub przedmiot pełniący funkcję “znaku osoby mówiącej”.

Materiały jednorazowe

- 5 arkuszy papieru A3 lub flipchart;
- około 100 karteczek samoprzylepnych w dwóch kolorach;
- kartki A4 – po jednej na osobę;
- wydrukowane karty z sytuacjami – po jednym zestawie na grupę;
- wydrukowane liście z napisami: “WIEM”, “WYDAJE MI SIĘ”, “CHCĘ SPRAWDZIĆ”;
- kredki lub flamastry;
- małe kartki do ewaluacji.

SZCZEGÓŁOWY OPIS PRZEBIEGU

1 Powitanie, kontrakt i “Pytanie wędrujące”

Czas: 25 minut

Przygotowanie przestrzeni: **Krzesła ustawione są w kręgu. Na środku leży maskotka lub inny niewielki przedmiot, który może być podawany z rąk do rąk.**

Przebieg

Osoba prowadząca wita grupę i przedstawia temat. Może powiedzieć:

“Dzisiejsze zajęcia będą dotyczyć pytań, ich rodzajów, funkcji i znaczenia. Nie będziemy sprawdzać, kto zna najwięcej odpowiedzi lub ma najlepszą odpowiedź na wybrane pytanie. Będziemy ćwiczyć, jak zadawać pytania, które pomagają lepiej zrozumieć świat wokół nas.”

Następnie osoba prowadząca ustala z uczestnikami i uczestniczkami **trzy zasady**:

- Słuchamy osoby, która mówi.
- Możemy się ze sobą nie zgadzać i wtedy odnosimy się do wypowiedzi, a nie do osoby, np. mówimy: “Nie zgadzam się z Twoją wypowiedzią, ponieważ...”. Nie wyśmiewamy cudzych odpowiedzi i nie obrażamy innych.
- Można powiedzieć: “Nie wiem”, “Wydaje mi się” albo “Chcę to sprawdzić”.

W zabawie “**Pytanie wędrujące**” osoby przekazują sobie maskotkę lub inny przedmiot kolejnej osobie. Osoba trzymająca przedmiot kończy zdanie:

Ostatnio zastanawiałam lub zastanawiałem się, dlaczego...

Nie trzeba odpowiadać na zadane pytania. Chodzi o zebranie przykładów dziecięcej ciekawości. Jeżeli osoba uczestnicząca nie ma pomysłu, może dokończyć jedno z przygotowanych zdań:

- Dlaczego pada deszcz?
- Dlaczego żaby rechoczą?
- Dlaczego trzeba chodzić do szkoły?
- Dlaczego czasami się złościmy?
- Dlaczego ludzie mają różne zdania?

Pytania pomocnicze:

- Czy łatwiej jest zadawać pytania, czy na nie odpowiadać?
- Czy powiedzenie “nie wiem” jest czymś złym?
- Co robimy, kiedy nie znamy odpowiedzi? Gdzie szukamy odpowiedzi?

2 Rodzina pytań**Czas: 20 minut**

Cel: Pokazanie, że pytania pełnią różne funkcje i prowadzą do różnych rodzajów odpowiedzi.

Przebieg

Osoba prowadząca na tablicy zapisuje słowa:

CO? KTO? GDZIE? KIEDY? JAK? DLACZEGO?

Pokazuje prosty przedmiot, na przykład ołówek, kubek albo parasol i prosi, żeby grupa stworzyła pytania rozpoczynające się od zapisanych słów.

Przykład dla parasola:

- Co to jest?
- Kto go używa?
- Gdzie można go kupić?
- Kiedy jest potrzebny?
- Jak działa?
- Dlaczego chroni przed deszczem?
- Dlaczego ludzie w ogóle wymyślili parasole?

Pytania zapisuje się na tablicy. Następnie, grupa wspólnie rozmawia o tym, czego można się dowiedzieć dzięki każdemu z nich.

Podsumowanie

Osoba prowadząca wyjaśnia:

Pytania “co?”, “kto?”, “gdzie?” i “kiedy?” często pomagają poznać fakty. Pytanie “jak?” pomaga zrozumieć sposób działania. Pytanie “dlaczego?” prowadzi głębiej. Możemy pytać o przyczynę, cel albo powód czegoś działania.

Wprowadza trzy przykłady:

Przyczyna: Dlaczego kałuża zniknęła?

Cel: Dlaczego wymyślono rakiety kosmiczne?

Osobisty powód: Dlaczego ktoś postanowił podzielić się swoim śniadaniem z kolegą lub koleżanką?

PRZERWA

3

Sokrates i zadawanie pytań

Czas: 10 minut

Przebieg

Osoba prowadząca przedstawia krótkie wprowadzenie, korzystając z przygotowanego tekstu. Nie trzeba odczytywać go w całości. Najważniejsze są trzy myśli:

1. *każde odkrycie zaczyna się od pytania;*

2. *Sokrates pomagał ludziom znaleźć odpowiedzi na najważniejsze pytania dot. dobra, przyjaźni, miłości, sprawiedliwości, właśnie przez zadawanie kolejnych pytań;*
3. *pytanie nie jest oznaką niewiedzy, ale początkiem myślenia.*

Można powiedzieć:

Sokrates był filozofem żyjącym w starożytnej Grecji. Na ateńskich ulicach rozmawiał z ludźmi i zadawał im pytania. Gdy ktoś był sędzią, pytał: "Czym jest sprawiedliwość?". Gdy ktoś twierdził, że jest zakochany, pytał: "Czym jest miłość?". Gdy ktoś mówił o kimś, że jest dzielnym wojownikiem lub wojowniczką, pytał: "Czym jest odwaga?". W ten sposób pomagał rozmówcom sprawdzić, czy naprawdę rozumieją sens własnych słów i wypowiedzi.

Następnie osoba prowadząca może zapytać:

- Czy zawsze istnieje jedna odpowiedź na pytanie?
- Czy pytania pomagają przyjrzeć się jakiejś rzeczy, sytuacji, wydarzeniu z różnych stron?
- Czy pytanie może pomóc komuś zmienić zdanie?
- Czy osoba zadająca pytania musi znać odpowiedź?

4

Wiem, wydaje mi się, chcę sprawdzić

Czas: 15 minut

Przygotowanie

W trzech miejscach sali umieszcza się kartki: **WIEM, WYDAJE MI SIĘ, CHCĘ SPRAWDZIĆ**

Przebieg

Osoba prowadząca czyta kolejne zdania. Osoby uczestniczące ustawiają się przy kartce, która najlepiej opisuje ich stosunek do danego zdania.

Przykładowe zdania:

- Pingwiny mieszkają na Biegunie Północnym.
- Rośliny potrzebują światła.
- Psy rozumieją każde słowo człowieka.
- Dzieci uczą się szybciej niż dorośli.
- Każdy człowiek czegoś się boi.
- Tęcza ma zawsze siedem kolorów.

**PO KAŻDYM
WYBORZE KILKA
OSÓB UZASADNIA
SWOJE MIEJSCE.**

5

Osoba prowadząca nie ocenia od razu poprawności odpowiedzi. Pyta:

- Skąd to wiesz?
- Czy ktoś ci o tym powiedział?
- Czy można to sprawdzić?
- Czym różni się “wiem” od “wydaje mi się”?
- Co mogłoby sprawić, że zmieniamy zdanie?

WAŻNA UWAGA

Nie należy wybierać wyłącznie zdań z jedną prostą odpowiedzią.
Część powinna dotyczyć opinii lub zagadnień, które wymagają doprecyzowania.

Podsumowanie

Komentarz osoby prowadzącej:

Dociekliwość to chęć głębszego zrozumienia sprawy i niezatrzymywanie się przy pierwszej odpowiedzi. Nie oznacza jednak, że trzeba wątpić we wszystko. Oznacza, że warto zauważać różnicę między tym, co wiemy, czego nie wiemy, tym, czego się domyślamy, i tym, co powinniśmy sprawdzić.

5 Dlaczego i drzewo pytań

Czas: 20 minut

Przygotowanie

Podział klasy na 4 grupy. Każda grupa otrzymuje arkusz A3 i losuje jedną sytuację. Na środku znajduje się narysowany pień drzewa. U dołu zapisuje się główne pytanie, na przykład:

- Dlaczego słońce świeci?
- Dlaczego po wiosnie przychodzi lato?
- Dlaczego chodzimy do szkoły?
- Dlaczego ludzie pomagają innym?
- Dlaczego warto się przyjaźnić?
- Dlaczego czasem trudno przyznać się do błędu?

Instrukcja

Główne pytanie jest pniem drzewa. Możliwe odpowiedzi zapisuje się na gałęziach. Odpowiedzi i nowe pytania tworzą kolejne rozgałęzienia. Do odpowiedzi tworzy się kolejne pytanie “dlaczego?” albo pytania pomocnicze:

- Skąd to wiemy?
- Czy zawsze tak jest?
- Czy może być inaczej?
- Jak to sprawdzić?
- Jaki można podać przykład?

Jednym kolorem zaznacza się odpowiedzi, których grupa jest dość pewna.
Drugim – przypuszczenia i kwestie wymagające sprawdzenia.

Rola osoby prowadzącej

Osoba prowadząca przechodzi między grupami i pomaga zrozumieć polecenie, jeśli nie jest jasne, dopytuje o to, jakie były pomysły na kolejne rozgałęzienia, zadaje pytania, ale nie podaje gotowych odpowiedzi.

Warto przypominać:

Drzewo nie musi prowadzić do jednej końcowej odpowiedzi. Dobre drzewo może mieć wiele gałęzi, a na niektórych z nich może pozostać znak zapytania.

PRZERWA

6 Galeria drzew i dialog grupowy

Czas: 25 minut

Przebieg

Arkusze zawiesza się na ścianach. Grupy oglądają drzewa pozostałych osób. Każda osoba otrzymuje jedną karteczkę i zapisuje na niej pytanie, które chciałaby dodać do wybranego drzewa.

Następnie odbywa się rozmowa. Można skorzystać z pytań:

- Które pytanie otworzyło najwięcej możliwości odpowiedzi i zadawania nowych pytań?
- Czy gdzieś pojawiło się kilka różnych odpowiedzi?
- Kiedy pytanie pomagało, a kiedy zaczynało przeszkadzać?
- Czy znaleziono odpowiedź ostateczną?
- Co można zrobić, gdy nie zna się odpowiedzi?
- Co wynika z tego ćwiczenia?

7 Podsumowanie i ewaluacja

Czas: 20 minut

Przebieg

Osoba prowadząca zapisuje na tablicy lub wiesza karton z pytaniami i prosi, żeby po kolei osoby dokończyły jedno wybrane zdanie:

- *Dziś odkryłam lub odkryłem, że...*
- *Dobre pytanie pomaga...*
- *Następnym razem, gdy czegoś nie rozumiem...*
- *Najbardziej zaintrygowało mnie...*
- *Nadal zastanawiam się, dlaczego...*

Na zakończenie osoby uczestniczące zapisują na małej kartce:

“Jedno pytanie, które zabieram ze sobą: ...”

Osoba prowadząca zachęca do tego, żeby podzielić się pytaniem, które zostało wybrane na koniec, z innymi.

Kartki można zawiesić na wspólnym “drzewie pytań” przy wyjściu, albo zabrać ze sobą.

WSKAZÓWKI DLA OSOBY PROWADZĄCEJ

Ewentualne trudności

Dzieci pytają “dlaczego?” mechanicznie.

Warto zachęcać do używania również pytań:

- Co to znaczy?
- Skąd to wiemy?
- Czy może być inaczej?
- Czy możesz podać przykład?
- Co z tego wynika?

Grupa próbuje znaleźć jedną “prawidłową” odpowiedź

Warto powiedzieć:

Niektóre pytania mają jedną sprawdzalną odpowiedź, ale inne mogą mieć kilka dobrych wyjaśnień. Sprawdzamy dziś nie tylko odpowiedzi, ale również sposób dochodzenia do nich.

Pojawiają się odpowiedzi fantastyczne.

Nie należy ich od razu odrzucać. Można zapytać:

- Czy to jest możliwe?
- Jak można byłoby to sprawdzić?
- Czy traktujemy to jako fakt, przypuszczenie czy pomysł?

MOŻLIWE MODYFIKACJE

Klasy 1-3

- więcej odpowiedzi ustnych, mniej pisanie;
- korzystanie z rysunków i symboli;
- wybór konkretnych sytuacji z życia klasy;
- tworzenie jednego dużego drzewa wspólnie z całą grupą.

Klasy 4-6

- samodzielna praca grup nad różnymi drzewami;
- wprowadzenie rozróżnienia: fakt, opinia, przypuszczenie;
- analiza pytań sugerujących odpowiedź;
- pytanie o jakość źródła informacji.

SŁOWNICZEK POJĘĆ

Pytanie - wypowiedź, za pomocą której próbujemy czegoś się dowiedzieć, coś wyjaśnić albo poznać cudzy punkt widzenia.

Dociekliwość - chęć głębszego zrozumienia sprawy i niezatrzymywanie się przy pierwszej odpowiedzi.

Przyczyna - coś, co sprawiło, że wydarzyło się określone zjawisko.

Cel - to, do czego ktoś dąży lub po co podejmuje określone działanie.

Powód - wyjaśnienie, dlaczego ktoś coś zrobił lub podjął daną decyzję.

Fakt - informacja, którą można sprawdzić i potwierdzić.

Opinia - osobisty pogląd lub ocena, z którą inne osoby mogą się nie zgadzać.

Przypuszczenie - możliwe wyjaśnienie, którego nie jesteśmy jeszcze pewni.

Uzasadnienie - podanie powodów przemawiających za określoną odpowiedzią lub zdaniem.

Pytanie pogłębiające - pytanie odnoszące się do wcześniejszej odpowiedzi, które pomaga lepiej ją zrozumieć.

Główna idea metodyczna

Warsztat ma prowadzić od prostego rozpoznawania rodzajów pytań do samodzielnego budowania rozgałęzionego toku myślenia:

pytanie | pierwsza odpowiedź | kolejne pytanie | kilka możliwości | sprawdzanie | refleksja

Najważniejszym rezultatem nie jest dotarcie do "sedna" rozumianego jako jedna ostateczna odpowiedź. Jest nim odkrycie, że pierwsze wyjaśnienie często nie wyczerpuje zagadnienia, a dobre pytanie może odsłonić nowe przyczyny, punkty widzenia i obszary niewiedzy.

Materiały i lektury uzupełniające:

- This tool will help improve your critical thinking - Erick Wilberding <https://youtu.be/vNDYUIxNIAA?si=FPpB9gtSegTv5dXu>
- Questions no one knows the answers to - Chris Anderson <https://ed.ted.com/lessons/questions-no-one-knows-the-answers-to>
- Myślenie pytajne. Teoria i kształcenie, Krzysztof J. Szmidt, Elżbieta Płóciennik
- Myślenie krytyczne w edukacji. Metodyka kształcenia w szkole podstawowej, Czaja-Chudyba

Scenariusz opracowany w ramach projektu “Young Democracy - Obywatel i Media”
realizowanego przez EduKABE Fundację Kreatywnych Rozwiązań.

Ministerstwo
Edukacji Narodowej

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa,
przyznanych przez Ministra Edukacji w ramach programu
“Kompas Młodego Obywatela”.

Minister
Edukacji